

Tisztelt ünneplő közösség!

1522. november 3-án Luther Márton a következőket írta munkatársának, barátjának, Georg Spalatinnak:

„Jézus!

Kegyelem és békesség! A Weimarban és Erfurtban tartott prédikációkból semmi nincs leírva, de nem is szükséges. Már mindent előre pontosan ismertél, mert semmi másról, mint a hitről és a szeretetről tanítottam mindenütt. Kivéve, hogy Weimarban egyszer Isten országáról és a világi hatalomról is beszéltem, aminek kinyomtatására is kértek, de ettől függetlenül már régóta vágytam és törekedtem ennek a műnek a kiadására. Rövidesen meg fog jelenni az idősebb János hercegnek ajánlva.

Hóseás 2: „És eljegyezzek téged magamnak örökre, és pedig igazsággal és ítélettel, kegyelemmel és irgalommal jegyezzek el.” (Hós 2, 21) semmi mást nem akar mondani, mint nem cselekedeteinkkel, hanem a könyörülő, irgalmas, megbocsátó és megigazító Istenbe vetett hit által, Krisztus uralma alatt az evangélium révén leszünk jegyesei. (...)

Az Ószövetség fordításában nemsokára már a Leviticusnál tartok. Hihetetlen, mennyire hátráltattak eddig a levelezés, a tárgyalások, a társadalmi kötelezettségek és más egyebek. De már elhatároztam, hogy bezárkózom itthon és sietek, hogy Mózes januárra a nyomdába kerüljön. Mert ezt külön fogjuk kiadni, azután a történeti könyveket, végül pedig a prófétákat, mert a könyvek terjedelme és ára miatt így tanácsos felosztani és fokozatosan jelentetni meg az egészet. Az Úr legyen Veled és imádkozz értem! Wittenbergben, 1522-ben mindenszentek utáni hétfőn.

Mart. Luther”

A levél megírásakor öt év telt el a nevezetes wittenbergi esemény, a 95 tétel megfogalmazása és közzététele óta. Mozgalmas és munkás évek voltak ezek. Luther túl van a nagy hitvitákon, X. Leó pápa kiátkozta, a wormszi birodalmi gyűlésen tanait nem vonta vissza, így a császári száműzetés is osztályrészévé vált. V. Károly császár 1521 májusában pontot akart tenni az öt évvel korábban kezdődött folyamat végére azzal, hogy Luthert és tanait – közjogilag is nyomatékosítva a pápa átkát – törvényen kívül helyezi. De addigra a reformátornak már túl sok szövetségese és sokkal nagyobb nyilvánossága volt annál, semmint hogy az átok és a száműzetés eredményes lehessen.

A fent idézett levél címzettje, Georg Spalatin kulcsszereplő volt a szövetségeseink közt. Az 1484-ben született jeles jogtudós és teológus, 1508-tól János Frigyes későbbi választófejedelem nevelője, 1512-től a wittenbergi egyetemi könyvtár vezetője. 1514-ben Bölcs Frigyes választófejedelem udvari káplánjává nevezte ki, gyóntatója, legfőbb bizalmasa lett. Spalatin volt az, aki Frigyes tudtával megszervezte Luther tettett elrablását, vagyis Wartburg várába menekítését a császári száműzetést és a pápai átkot követően rá leselkedő veszélyek elől.

Spalatin tehát nélkülözhetetlen volt a világi hatalom és a reformáció, személyesen Luther Márton viszonyában. Ő minden bizonnyal pontosan tudta, hogy ura számára miért olyan fontos a reformáció támogatása. Hogy a regionális választófejedelmek hatalmának erősítése a központi császári hatalom rovására, valamint a búcsúcédula-árusítás gyakorlatának leállítása, vagyis a pénzkiáramlás megszüntetése olyan stratégiai célok, amelyek még a katolikus egyház ellenében is indokoltá teszik Luther támogatását. Ugyanakkor értette és szívéen viselte a reformátor teológiai tanítását is, erről tanúskodik a fél évezredes levél is.

Luther sajátos helyzetbe került, amikor Wartburg várában menedéket kapott. Ideális volt a kényszerű nyugalom az Újszövetség lefordításához, és megelégedéssel töltötte el, hogy szinte maguktól is mennek a dolgok. „Örülök, hogy Wittenberg megnőtt, főleg azért örülök, hogy a távollétemben nőtt meg, hadd tájékozzék ezt látva a Gonosz, és eméssze magát!” – írja szintén Spalatinnak 1521 szeptemberében. Ebben a levélben javasolja Philipp Melancthon igehirdetői megbízását is, ami az egyetemes papságról szóló tanításának is a kiindulópontja, vagyis hogy nem csak felszentelt papok lehetnek Isten igéjének hiteles hirdetői. Helyette azonban professzortársa, Andreas Karlstadt és korábbi szerzetestársa, Gabriel Zwilling vették át az irányítást, ami azt is jelentette, hogy követői önjáróvá váltak, gondolataik, tetteik pedig egy idő után korántsem feleltek meg Luther elképzeléseinek. Wittenbergben és Erfurtban radikalizálódtak a reformáció hívei, ami nem pusztán azt jelentette, hogy a liturgiai szokások és az úrvacsora gyakorlata változott meg, valamint hogy szerzetesek sokasága tette le a csuhát és nőült meg, hanem gyakran került sor erőszakos cselekményekre is, amelyek a közrendet, s így végső soron a reformáció hitelességét veszélyeztették. Így Luthert 1522 márciusában hazahívja a wittenbergi városi tanács, hogy csillapítsa híveit. Leállíttatja a képrombolást, átmenetileg visszaállítja az egy szín alatti áldozást. „Egyedül igével lehet leküzdeni, igével lehet leteríteni, igével lehet eltörölni azt, amit a mieink erőszakkal és rohammal próbáltak” – írja később egy barátjának. A konfliktus következtében Andreas Karlstadt elhagyja Wittenberget és ezáltal Luther számára világossá válik, hogy saját táborában is szembe kell szállnia „a rajongók” csoportjával, ahogy ő nevezte tanainak fundamentalistáit.

A bevezetőben idézett, Spalatinnak szóló levélben utalásszerűen megjelenik sok minden, ami a fentiekén kívül a reformáció kezdetének e fontos szakaszában Luthert foglalkoztatta. Weimari prédikációi kapcsán említi, hogy „Isten országáról és a világi hatalomról” szólt, amit majd nyomtatásban is megjelentet. Ez lett „A világi felsőségről, hogy meddig tartozik neki az ember engedelmességgel” című írás, amiben a kettős kormányzásról szóló gondolatmenetét fogalmazza meg.

Luther saját szavaival: „Mert kétféle felsőbbiséget rendelt az Isten az emberek között. Az egyiket lelkinek rendelte igéjével és kard nélkül, hogy ez által az emberek jámborakká és igazakká legyenek, és ezzel az igazsággal elnyerjék az örök életet.

Ezt az igazságot az Isten az ő igéjével szolgáltatja, melynek hirdetését a prédikátorokra bízta. A másik felsőbbség világi, eszköze a kard, hogy azok, akik igéje által nem akarnak jámborakká és igazakká lenni az örök életre, azok ily világi hatalom által kényszerítenek arra, hogy a világ előtt jámborakká és igazakká legyenek. Ezt az igazságot ő a karddal szolgáltatja.”

Ha mindehhez hozzátesszük, hogy Luther a fentieken kívül – a gyorsan változó körülmények hatása alatt – írást jelentetett meg a házaseletről, a lázadások veszélyeiről, támogatta Wittenberg oktatásának és szociális ellátásának ügyét, miközben hosszú levelekben adott iránymutatást, kért tanácsot, cserélt eszmét saját személyes, vagy a reformáció nagy ügyeivel kapcsolatban, akkor megérthetjük Spalatinnak megírt panaszát arról, hogy mennyire nincs ideje a bibliafordításra – miközben persze taktikusan tervezi az egyes ószövetségi fejezetek megjelentetését.

Ötszáz évvel később itt állunk egy nagyváros szívében, egy igazán méltó emlékhelyen, nagy hagyományú és gazdag lelkeségű protestáns templomok és intézmények tözsomszédságában. Látjuk a minket körülvevő világ fejleményeit. Látjuk a szomszédunkban zajló háború borzalmait, és azt is látjuk, hogy mennyire nem keresztényi állásfoglalásokhoz vezet az, amikor az ige és a kard eltérő természetét egy egyházi vezető – Kirill pátriárka – nem érti, vagy szándékosan mossa össze. Látjuk az anyagi nehézségeket, az egyre hűvösödő időben az energiaárak és az infláció növekedésének következményeit. A növekvő szociális terheket és a pedagógusok jogos követeléseit – tanítványaik megható támogatásával. Látjuk ugyanakkor az egyházainkban zajló vitákat is. Láthatjuk, hogy ma sem könnyű az egyház, de még egy-egy felekezet egységét sem megőrizni a politikai és/vagy teológiai, módszertani ellentétek ismeretében.

Luther levelét olvasva ugyanakkor azt is felismerhetjük, hogy nincs sok új a nap alatt. Belső ellentétek, külső veszélyek, az egyházi és a világi felsőség együttműködésének haszna, feladatok sokasága, és persze az a maradandó igazság, mely szerint „semmi mást nem akar mondani, mint nem cselekedeteinkkel, hanem a könyörülő, irgalmas, megbocsátó és megigazító Istenbe vetett hit által, Krisztus uralma alatt az evangélium révén leszünk jegyesei.”

Erről szól ez a négy nagy kő is mellettünk: sola gratia, sola fide, sola scriptura, solus Christus.

Ha a saját emberi gyarlóságunk változatlanságát is belátjuk, Luther erejét, elhivatott szorgalmát, munkabírását látva különösen érdemes magunkba szállni. A protestáns közösség jövője, nagyban függ attól, hogy a mai világban mit teszünk több mint fél évezredes örökségünk megőrzéséért. Nem elsősorban a magunk, hanem a minket körülvevő világ javára.

Gondoljunk hálával arra, ami volt és ami van, ebből merítsünk erőt ahhoz, ami lesz!

Erős vár a mi Istenünk.